

Onnea 70-vuotiaalle!

Lähikuvan käsillä olevan radionumeron Yleisradio-painotteisuutta voi perustella vaikkapa huomionosoituksella 70-vuotista taivaltaan juhlivalle radioyhtiölle. O.Y. Suomen Yleisradio — A.B. Finlands Rundradio perustettiin vuonna 1926 jatkamaan paikallisten radioyhdistysten ohjelma- ja lähetystoimintaa. Esimerkiksi Suomen Radioyhdistys ja Radiopataljoonan yleisradioasema siirsivät aktiviteettinsa Yleisradion aalloille. Vaikka Yleisradio ei tuolloin muodollisesti saanut radiomonopolia, käytännössä järjestelyt merkitsivät siirtymistä yksinomaan Suomen Yleisradion välittämään ohjelmistoon.¹ Tilanne säilyi yhtiön kannalta turvallisen vakaana aina vuoteen 1985, jolloin ensimmäisille paikallisradioille myönnettiin toimiluvat. *Lähikuvan* radionumero ei tällä kertaa suoranaisesti paneudu paikallisradioihin, vaikka niiden tarjoama haaste on keskeisesti esillä kahdessa artikkelissa.

Radionumeron tematiikka avautuu kahtaalle. Lehti sisältää sekä ohjelmapainotteista radiohistoriaa että radion nykytilan kautta tulevaisuuteen kysymyksiä avaavia artikkeleita. Yhdistävänä teemana ovat radio-ohjelmat, joiden tutkimus on muutenkin suhteellisen vähäisen radiotutkimuksen sisällä lähes olematonta. Tarkoituksemme on jollei osoittaa niin ainakin antaa viitteitä siitä, miten yksittäisten radio-ohjelmien ja ohjelmasarjojen sekä niiden kontekstin analyysillä pystytään arvioimaan sitä, millaisilla sisällöillä ja keinoilla kuuntelijoita on houkuteltu ja pyritty pitämään vastaanottimien ääressä. Ovathan nimenomaan ohjelmat ja ohjelmantekijät ne, jotka muistetaan vuosikymmenienkin päästä ja jotka ovat radion kontaktipinta yleisöön päin.

¹ Vilho Suomi, *Suomen Yleisradio 1926—1951*. Helsinki: Yleisradio 1951, 51—57.

² Usko Saraneva, "Kun radio tuli meille". Yleisradion kuuntelijakunnan muodostuminen Suomessa vuosina 1920—1960. Yleisradion Suunnittelu- ja tutkimusosasto 1982, 78—80.

³ Suomi 1951, 103, 194.

⁴ Ks. Suomen perheen historiasta Ari Honka-Hallila, "Suomen Ollin 400 kepposta. Kuusi SF-elokuvaa etsii kontekstia". *Filmihullu* 4/1990.

Usein unohdetaan, että radio oli ennen 1950-luvulla alkanutta ulkomailla lähes joka kodin ohut väliseinä myös ulkomaille. Ulkomaisia ohjelmia, etenkin musiikkia, kuunneltiin melko paljon. 1920- ja 30-luvulla, jolloin Yleisradion ohjelma päättyi klo 22:n tienoilla, vaihdettiin usein ruotsalaiselle, virolaiselle, neuvostoliittolaiselle tai keskieurop-palaiselle kanavalle.² Vaikutteita otettiin myös radiotalon sisällä: ainakin kaksi kuuluisaa ohjelmasarjaa sai lopullisen muotonsa Ruotsista saatujen ideoiden pohjalta — *Markus-sedän lastentunti* ja sarjakuunnelma *Suomisen perhe*.³ Edellistä esitettiin Yleisradiossa vuosina 1926—56 ja jälkimmäistä vuosina 1938—58.

Suomisen perheen esikuva oli Ruotsin radion sarja *Familjen Björck*, jota alettiin esittää radiossa 1936. Björckit pääsivät valkokankaalle vuonna 1940 ja Suomiset vuonna 1941. Esikuvallisuus, nykyaikainen perhe-elämä arkisine ongelmineen ja monta muuta yhteistä piirrettä tulevat esiin Dag Nordmarkin artikkelista.⁴ Nordmark, joka on osallistunut Ruotsin radion historian kirjoittamiseen, pohtii artikkelissaan myös Björckien suhdetta sota-ajan koko kansaa koskettavaan tapahtumiin, joiden läpikäyminen antoi Suomisillekin melkoista lisäarvoa, samoin kuin sitä, mihin lajiin tällainen ohjelma oikein kuuluu — saippuaopperoihinko?

Elokuva on "ikuistanut" kahden muunkin ohjelma-artikkelin aiheet. Matti Kassila ohjasi vuonna 1951 elokuvan *Radio tekee murren* edellisellä vuonna kohua herättäneen Usko Santavuoren murtoreportaasin antamasta ideasta. Ari Honka-Hallilan artikkeli käy läpi radio-ohjelman kirjoittamaa runsaan viikon kestänyttä keskustelua, jossa nousivat esiin niin poliittiset kuin moralistisetkin intohimot, vaikka radion selostusosasto oli aikonut vain osoittaa, miten vaarallista poliisin työ on. Kuuntelijat vakuutuivat, että reporterin työ se vasta vaarallista onkin.

Kankkulan kaivolla (1960) lienee sen taustoja tuntemattomalle yksi kotimaisen elokuvan kummallisimpia luomuksia. Kuitenkin se oli melkoisen suuri menestys, koska yleisö halusi nähdä suosittun radiosarjan originellit hahmot kankaallakin. Paavo Oinosen artikkeli vuosina 1958—70 lähetetystä radiosarjasta osoittaa, miten "radionomaista" Kankkulan komiikka oli: se teki pilaa mm. erilaisista radion puheta-voista ja ohjelmalajeista. Antero Alpola ja Aune Ala-Tuuhonen iskivät kieli- ja roolileikissään ehtymättömään suoneen, sillä vuosikymmenien aikana radio oli vakiintunut pönäkäksi kansankasvattajaksi, jonka kuulijakunta nautti, kun instituutiolle naurettiin.

Kaksi muuta numeron artikkeleita kiinnittyvät 1980-luvun murrokseen, jolloin Suomen viestintäpoliittinen ilmasto ratkaisevasti muuttui. Kaupallisten paikallisradioiden salliminen mursi YLE:n ääniradion monopolin, ja Yleisradio joutui uudenlaiseen kilpailutilanteeseen.

Erja Ruohomaan artikkeli käy läpi *radio-ohjelman* käsitteen muuttumista 1920-luvulta lähtien. Kilpailutilanteen ja suurten radio-filosofisten muutosten myötä myös käsitys radio-ohjelmasta on muuttunut. Ruohomaa pohtii kaupallisten radioiden haasteisiin vastanneen Yleisradion postmodernisoitumista. Radion kanavauudistuksen myötä radio uudisti tuotantotapojaan ja ohjelmakarttaa tarkastellaan entistä enemmän lähetysvirtana, ei yksittäisinä ohjelmina. Ohjelmien sijaan

on kanavista tullut tuotteita, joiden lähetysvirta suunnataan tutkitulle kohdeyleisölle.

Radion lähihistoriaa, nykyisyyttä ja tulevaisuuden haasteita arvioi Pentti Kempainen artikkelissaan ”Radion Vanha ja Uusi järjestys”. Kempainen arvioi yleiseurooppalaisen viestintäpolitiikan ns. deregulaation, säännöstelyn purkamisen, vaikutuksia Yleisradion strategioihin. Paikallisradiotoiminnan myötä yhtiö joutui mukaan kilpailutilanteeseen, joka johti vuoden 1990 kanavaudistukseen. Kempaisen tarkastelu etenee nykytilanteeseen asti, jossa on näkyvissä kaupallisen radiokentän keskittyminen, ketjuuntuminen ja kansainvälistyminen. Paraikaa käydään keskustelua sekä digitaaliradion tuomista uusista kanavataajuuksista että lähitulevaisuudessa mahdollisesti jaettavasta yhdestä vapaasta maanlaajuisesta vanhan järjestelmän mukaisesta taajuudesta.

⁵ Taisto Hujanen, ”Radio- ja tv-tutkimus Suomessa”. *Lähikuva* 1/1992.

Radiotutkimuksen uudet haasteet

Taisto Hujanen *Lähikuovan* Broadcasting-numeroon tekemän katsauksen mukaan radiotutkimusta on tehty Suomessa melko vähän, esimerkiksi paljon vähemmän kuin tv-tutkimusta.⁵ Hänen tarkastelemansa ajanjakson 1985—90 jälkeen tilanne ei ole vielä ratkaisevasti muuttunut. Lokakuussa 1995 Tampereen yliopistossa järjestetty tutkijaseminaari antoi kuitenkin viitteitä sekä radioon kohdistuvan kiinnostuksen kasvusta että sen uudesta suuntautumisesta lähes pelkästään tiedotusopillisesta tutkimuksesta kohti humanistista radio-ohjelmien tutkimusta. Kansainvälisenä merkinä muutoksesta on amerikkalaisen *Journal of Radio Studies* -lehden tällä hetkellä kolmas vuosikerta ja suomalaisena vaikkapa tämä numero.

Myös Yleisradion Tutkimus- ja kehitysosastossa, jossa pääosin tietenkin tutkitaan viestintää yhtiön omia strategisia tarpeita varten, on havaittavissa ”laskeutumista” yleisösegmenteistä ja ohjelmapolitiikasta alas ohjelmien tasolle. Ansiokas ”varhainen” tämän tutkimuslajin edustaja on Pertti Salomaan kirja *Dokumentaarinen radioilmaisuus* (1989), jossa mm. eritellään vanhoja selostuksia. Yleisradion historian kannalta olennainen on esimerkiksi Heikki-Tapio Niemisen tutkimusraportti *Suomenkieliset radiohartaudet Yleisradion ohjelmistossa 1926—1939* (1994), jollaisia olisi hyvä saada lisää eri ohjelmalajeista.

Tässä numerossa on kiinnitetty huomiota myös ohjelmiin, jotka ovat jo radiohistoriaa. Historioivaa radiotutkimusta on olemassa niukasti, sillä Oy Yleisradio Ab:n tarinat on instituutiohistoriaa. Niistä ensimmäisen kirjoitti Vilho Suomi yhtiön 25-vuotisjuhlakirjaksi. Vuoden 1976 yleisradiotoiminnan 50-vuotishistorialla oli suuret tavoitteet mutta se typistyi Pirkko Tulpon toimittamaksi artikkelikokoelmaksi *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen*. Tänä vuonna 70-vuotiaan Yleisradion historia on kirjoitettu uudelleen. Tuore teossarja on ilmestynyt neljän kirjoittajan voimin toteutettuna kolminiteisenä kokonaisuutena. Eino Lyytinen on kirjoittanut yhtiön uranuurtajakaudesta 1926—39 osan nimeltä *Perustamisesta talvisotaan*. Timo Vihavaisen osuus

⁶ Ks. Ari Honka-Hallila, "Sateenkaaren tuolla puolen? Yleisradion ja MTV:n arkistot lähes tutkijan ulottumattomissa". *Lähikuva* 1/1992.

Sodan ja vaaran vuodet kattaa sotavuodet ja 1940-luvun. Raimo Salokangas on kirjoittanut vuosista 1949—96 otsikkona *Aikansa oloinen*. Kari Ilmosen osuus *Tekniikka kaiken perusta* kertoo Yleisradion tekniikan historian. Instituutio on merkitty muistiin. Nyt olisi aika koota yhtiön 75-vuotisjuhliin kirja sen lähettämistä ohjelmista, ovathan monet merkittävät tekijät vielä hyvissä voimissa.

Urakka olisi suuri mutta ei ehkä niin ylivoimainen kuin luulisi, onhan Yleisradiosta kuitenkin tallella runsaasti arkistomateriaalia. Ääniarkistosta löytyy takavuosien yltiukasta karsinnasta huolimatta paljon kiinnostavia ohjelmia.⁶ Yleisradion hallinnollinen materiaali sekä leikearkistot ovat Mikkelissä Elinkeinoelämän keskusarkistossa (ELKA). ELKA:sta löytyvät mm. hallintoneuvoston pöytäkirjat, ohjelmaneuvostojen pöytäkirjat, erilaiset ohjelmastrategiset muistiot ja suunnitelmat. Yleisradio on pitänyt varsin kattavaa leikearkistoa, josta löytyy lehdistöseurantaa muun muassa viihteestä, musiikkiohjelmista, Eurovision laulukilpailuista yms. Näin suuri radioyleisö, jota kosketti ja koskettaa edelleen eniten se mitä vastaanottimesta kuuluu, tulisi myös tutkimuksen piiriin.

Turussa 8.5.1996

Ari Honka-Hallila ja Paavo Oinonen
Lähikuva 1/96:n toimittajat